

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

ואֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁשִׂים לְפָנֶיךָ - שיתוף פעולה עם המערכת המשפטית של מדינת ישראל?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

חז"ל סמכו לפסוק הראשון של פרשתנו, את החיוב להביא את המשפטים לפני בתי דין של דיינים סמוכים. לכן, דרשו "ואֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁשִׂים לְפָנֶיךָ (שמות כ"א א) - לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים, דבר אחר: לפניהם - ולא לפני הדיוטות!" (גיטין דף פח ע"ב).

וכן נפסק בשו"ע חושן משפט (סימן כו סעי' א): "אסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. וכל הבא לדון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת משה רבנו ע"ה".

מצד אחד, הקמתה של מדינת ישראל אתגרה את פוסקי דורנו לדון בשאלת מעמדם של בתי המשפט של מדינת היהודים. מאידך, כאבם של שלומי אמוני ישראל מההחלטה שנתקבלה בכנסת ישראל, בדבר אימוץ החוק העותומני והחוק האנגלי, כחוק המחייב במדינתנו, כדי לשמור על רצף משפטי, היה רב. זאת אחת הסיבות, להקמת מכוון "ארץ חמדה", תחת נשיאותו של מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל, שדחף לייסד בתי דין לממונות ולהכין בהתאם סדרי דין, כללי אתיקה, שטר בוררות וכמובן דור של דיינים - תלמידי חכמים, גדולים בתורה ובעלי אופקים רחבים. בתי דין שיציעו פתרונות הלכתיים לאתגרי הזמן המתחדש.

שיתוף הפעולה עם מכוון "משפטי ארץ" הביא להכנת ניירות עמדה הלכתיים, המבטאים הסכמה על מדיניות אחידה לכל רשת בתי הדין "ארץ חמדה - גזית" בסוגיות יסוד. נייר העמדה האחרון עסק בסוגיית "חיוב על מניעת רווח".

אעי"פ שאין בידנו לחדש את הסמיכה, ועדיין אין בידנו להציע למדינת ישראל מערכת משפטית שלמה על פי ההלכה, שמותאמת לכלכלה המודרנית, יש בכוחנו להציע לכל מבקש, כמעט לכל סכסוך כספי, פתרון צודק, תוך הפעלת מערכת הפועלת ביעילות, בשקיפות ובמקצועיות. כל זה על פי עקרונות הצדק היהודי וההלכה, כפי שנפסקה ע"י גדולי הפוסקים לאורך הדורות.

ע"פ הדרכת מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל, שיתוף פעולה עם המערכת המשפטית של מדינת ישראל הוא הדרך לקידום הנושא ולפתרון הבעיות לטווח ארוך. יש מקרים בהם, גם על פי ההלכה, פסק דין של בית המשפט מחייב גם את בתי הדין ואין הם יכולים לדון בערעור עליו (עיינו כדוגמא 'משפטי שאול' סימן מג, פסק דין של בית הדין הגדול בירושלים עליו חתמו, פה אחד, הגאונים זצ"ל מו"ר הרב שאול ישראלי, הרב יוסף שלום אלישיב והרב שלמן חוגי עבודי).

זה גם הזמן להדגיש כי על פי ההלכה, חובתה של המדינה לדאוג לסדר ציבורי ולהבטיח את הביטחון האישי של כל אזרחיה. עיסוקם של בתי המשפט בתחום הפלילי הוא מילוי חובתם גם על פי ההלכה.

מו"ר מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל כבר קבע בעמוד הימיני (שער א סימן ט סעי' יב) כי לשלטון "שפועל מטעם הסכמת העם יש לו הסמכות המלאה לעשות דין כפי שרואה צורך בכך ואין כאן עקירת דבר מן התורה, שהרי התורה נתנה לו את הסמכות הזאת מבלי הגבלה... רק שיהיה בהם משום תיקון העולם". לעומת זאת, לבית הדין יש סמכות לעשות דין שלא על פי התורה, רק כהוראת שעה, עיי"ש.

הבה נתפלל כי נזכה לראות בקרוב את התקיימות הבטחת הנביא:

"וְאֶשְׁכְּחַהּ שְׁפָטֶיךָ כְּכִרְאשְׁנָה וְיִעְצִיךָ כְּבִתְחִלָּה אֲחֵרֵי כֵן יִקְרָא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קְרִיָּה נְאֻמָּה:

צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה וְשָׁכְנֶיהָ בְּצֶדֶק" (ישעיהו א' כו-כז).

לעי"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לעי"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלבי"ע י"ג בחשוון תשע"ח	לעי"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לעי"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לעי"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
לעי"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א	לעי"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לעי"נ אסתר שמש ע"ה נלבי"ע כ' באב תשע"ז	לעי"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד	

לעי"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

חובל

מבוסס על הערך: חובל, שבאנציקלופדיה התלמודית כרך יב

וְכִי יִדְבְּנוּ אֲנָשִׁים וְהָבָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאָבֶן אוֹ בְּאֶגְרֹף וּגו' רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא. (כא, יח-יט)

רופא גרם נזק לחולה תוך כדי טיפול בו - האם חייב לפצותו?

האם מותר לאדם להתערב בריב בין שניים ולחבול במי שמכה את חברו?

איסורו. אסור לאדם לחבול בחברו. ולא חובל בלבד, אלא כל המכה את חברו, בין קטן בין גדול, בין איש בין אשה, הרי זה עובר בלא תעשה (רמב"ם חובל פ"ה ה"א וסנהדרין פט"ז הי"ב על פי כתובות לב א ורש"י ולג א ורש"י בחובל ושם לב א בהכאה; טור ושולחן ערוך חושן משפט תכ א), שנאמר במחוייב מלקות: אַךְ-בָּעֵינִים יִכְּנוּ לֹא יִסְיֵף לֹא יִסְיֵף לְהַכְתּוֹ (דברים כה ג) - "לא יוסיף", אזהרה למכה את חברו (רש"י דברים שם ורמב"ם שם ושם על פי כתובות לג א ורש"י שם); אם הזהירה התורה מלהוסיף בהכאת החוטא, קל וחומר למכה את הצדיק (רמב"ם שם ושם ובספר המצוות לא תעשה ש ע"פ סנהדרין פה א וירושלמי שם פ"א ה"א ומכילתא משפטים פ"ה).

החובל בחברו חייב לשלם לו חמשה דברים: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת (משנה בבא קמא פג ב; רמב"ם חובל פ"א ה"א; טוש"ע תכ ז).

חובל. איסור וחייב אדם המזיק את גופו של חברו או מכהו.

הפרקים: א. איסורו; ב. עונשו; ג. תשלומיו; ד. האומד; ה. בגרמתו ובכחו; ו. שלא בכוונה; ז. בהבדלי רשויות; ח. במחילת הניזק; ט. הזוכה בתשלומים; י. בהודאה והכחשה; יא. חובל ברשות.

כרך יב טורים תרעט-תשמו

ברופא. אמרו בתוספתא (ב"ק פ"ט ה"ג ופ"ו ה"ו, והובא בתורת האדם לרמב"ן שער הסכנה ובטוש"ע יורה דעה שלו א): רופא אומן שריפא ברשות בית דין והזיק - פטור מדיני אדם, ודינו מסור לשמים. ומבואר בתוספתא (גיטין פ"ג ה"ג) שהדברים אמורים דווקא כשהיה שוגג, ומפני תיקון העולם - שאם לא יהיה פטור כשהוא שוגג, יבאו להימנע מלרפאות (תשב"ץ ח"ג סי' פב) - אבל אם ריפא שלא ברשות בית דין, חייב בתשלומים אפילו אם היה בקי (רמב"ם שם; טוש"ע שם). וכן אם ריפא ברשות בית דין והזיק במזיד (תוספתא גיטין שם; פרישה שם ו טוש"ע שם ס"ק ב), או

אם חבל בו יותר מהראוי לו - חייב (תוספתא ב"ק פ"ט שם, ופירש התשב"ץ שם שזו כוונת התוספתא גיטין במזיד), כגון שהקיד דם במקום אחד וחזר והקיד במקום אחר בלא צורך (חסדי דוד ב"ק שם). רשות בית דין, היינו שבית דין נתנו לרופא זה רשות לרפא חולים, או שהקהל קבלו אותו לכך (בית הלל ליו"ד שם). ובזמן הזה הוא מי שקיבל תעודת רופא מבית ספר לרפואה, המוסמך לכך מהממשלה, שיש לו רשות לרפא (עיי"ש ובהגהות יד שאול שם וערוך השולחן שם ב).

להצלת עצמו או אחרים. מי שראה את חברו מכה את אביו או את בנו או את אחיו, והיכה את המכה כדי להציל את קרובו - כתבו הרא"ש (ב"ק פ"ג סי' ג), נמוקי יוסף (שם בשמו) והטור (תכא וסמ"ע שם ס"ק כה) שפטור, אם אינו יכול להצילו על יד דבר אחר. וכל שכן שהמוכה עצמו שהיכה את מכהו, פטור. ולא אמרו ששנים שחבלו זה בזה שניהם חייבים (משנה ב"ק לג א), אלא כשהתחילו שניהם כאחד; אבל אם אחד התחיל, השני פטור, שיש לו רשות לחבול בו כדי להציל את עצמו (רא"ש שם ונמוקי"י שם; תשובות מיימוניות נזיקין סוף סי' טו בשם תשובת מהר"ם מרוטנבורג; טוש"ע שם יג). ואפילו אם עדיין לא היכהו זה, אלא רק הרים עליו יד, והיכהו השני להציל עצמו - פטור (שו"ת מהרי"ט יו"ד סי' כט).

אבל אם היה יכול להציל עצמו בחבלה מועטת, וחבל בו הרבה - חייב (רא"ש שם; טור שם). ומכל מקום אם הכהו הכאה גדולה כדי להציל עצמו, והיה יכול להציל עצמו בהכאה קטנה יותר - פטור, שמי יוכל לשער בקו המידה למשול ברוחו לצמצם כחוט השערה שלא יוסיף (ים של שלמה ב"ק פ"ג סי' כו). וכתב המרדכי (ב"ק פ"ג סי' לח והביאו הבית יוסף שם) שאין לאדם לדחוף את חברו כשמכים זה את זה, אלא יש לו לשמטו מעליו בנחת; ואם דחף ונתבל - חייב. התחיל האחד, והחזיר לו השני, וחזר הראשון להכותו כדי להציל את עצמו - חייב, מאחר שהוא התחיל בראשונה (שו"ת רדב"ז ח"ד סי' אלף רצא). וכתב הרא"ש (שם, ועי' פרישה וסמ"ע שם ס"ק כד וגר"א שם שכן צריך להיות הגירסא בטוש"ע שם) שאין השני פטור אלא אם חבל בראשון מיד לאחר שזה הכהו, אבל אם חבל בו לאחר זמן - חייב.

אף מי שרואה ישראל מכה את חברו שאינו קרוב אליו, כתבו הרא"ש (שם), נמוקי יוסף (שם בשמו), הטור והשולחן ערוך (תכא יג) שמותר להכות את המכה, כדי להפרישו מאיסור, אם אינו יכול להציל את המוכה אלא על ידי כך. אולם כתב הפרישה (שם ובסמ"ע ס"ק כח) שאין הדברים אמורים אלא במי שרגיל להפריש חברו מאיסור זה; אבל אם ראה כמה פעמים אדם מכה את חברו ולא הפרישו - אסור לו להכות את המכה, שבודאי אין כוונתו למצוה, אלא מחמת שנאתו למכה הוא עושה כן. ואינו דומה לרואה שמכה את קרובו, ששם אף שאין כוונתו להפריש מאיסור מותר להכות את המכה. ודעת ה"ט"ז (שם) שאין הולכים בזה אחר כוונת הלב, ואף שיש לו שנאה למכה מותר לו להכותו להפרישו מן האיסור, ומצוה הוא עושה להציל את המוכה.

<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>		

חמדת החינוך

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל: 1599-5000-54 בכל ערב, ובאתר: makshivim.org.il)

ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל': 02-9973232 ובאינטרנט levavot.org.il)

"שלם מלב שבור" – על הרבי מקוצק – האדמו"ר המהפכן

"אין שלם מלב שבור" הוא הפתגם המפורסם ביותר של רבי מנחם מנדל מקוצק, האדמו"ר המהפכן, שהשבוע (כב' שבט) מלאו 159 שנה לפטירתו. הוא היה אחד המיוחדים והחריפים שבין גדולי החסידות, ולמרות שעוד בחייו ביער את כל כתביו ולא השאיר אחריו שום ספר, נותרה לנו ממנו ירושה יקרה מפז בדמות משפטים קצרים אך חדים כתער המטלטלים את לב שומעם. הרבי מקוצק חווה קשיים וייסורים רבים, ואשתו וכמעט כל ילדיו נפטרו בחייו. במשך עשרים שנה הוא הסתגר בחדרו ורק יחידי סגולה הורשו להיכנס אליו. למרות כל זאת הוא היה אבן שואבת לרבים, ואלפים נהרו לבית מדרשו כדי לספוג את תורתו.

הרבי מקוצק שנא את הבינוניות ותבע מחסידיו לבקש את האמת באופן חסר פשרות, גם כאשר זה כרוך בהתנגשות עם החברה הסובבת. "על האמת לנקר במוח", כך אמר, "כמו היתוש במוחו של טיטוס". "מעולם לא התחרטתי על אמירת אמת", הוסיף, ואת הפסוק "מדבר שקר תרחק" הסביר שהדבר היחיד שהתורה מזהירה לא רק להימנע מלעשותו אלא ממש להתרחק ממנו, הוא השקר.

הוא ביקר את החסידים הבאים לרבי כדי שיושיע אותם גשמית או רוחנית, והטיל את מלוא האחריות לצמיחה והתגברות על האדם עצמו. הוא הסתייג מאדמו"רים העסוקים בעריכת טישים, חלוקת שיריים ובעשיית ניסים. "אותות ומופתים – באדמת בני חס", היה מדגיש, "שם, אצל הגויים, צריכים מופתים. לא אצלנו".

הרבי מקוצק היה אישיות נדירה ויוצאת דופן ולחסידות לא היה עוד המשך אחריו, אך הרוח החריפה והבלתי מתפשרת שלה השפיעה על הרבה מהחסידויות האחרות עד היום.

ביום כב' שבט עצם רבי מנחם מנדל את עיניו ועבר אל המקום אליו נכסף כל חייו – עולם 'האמת'. הוא עשה זאת בלב שבור, שרוף כמו כתביו, מאוכזב שתוכניותיו האדירות טרם יצאו אל הפועל והשגרה והבינוניות מכרסמות בכל.

אך אולי דווקא האמירה המפורסמת ביותר שלו מעידה שהגיע לשלמות הגדולה ביותר - "אין דבר שלם יותר מלב שבור". בהלווייתו הספיד אותו גדול תלמידיו, רבי יצחק מאיר מגור (מייסד חסידות גור) בשבע מילות הפסוק "הצדיק אבד, ואין איש שם על לבי". עם הסתלקותו של רבנו, לא יהיה עוד איש שיכניס את הדברים לתוך הלב...".

מאמרותיו:

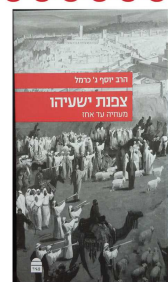
- * רגילים הם בני אדם להתבונן בשמים ולתהות על המתרחש שם. מוטב שיתבוננו בקרבם, לראות את שמתרחש כאן.
- * לעולם לא הייתי רוצה לעבוד אלוהים שדרכיו מובנות לשכלו של כל ילוד אישה.
- * "לא תגנוב" זה קודם כל לא לגנוב את דעת עצמך...
- * * כלל זה יהא נקוט בידך: מי שאינו רואה את 'המקום' בכל מקום, אינו רואה בשום מקום.
- * "ואנשי קודש תהיו לי" – מלאכים יש לקב"ה די והותר. הוא רוצה אנשים, בשר ודם קרוצי חומר, שהקודש מופיע בתוכם.
- * מה לו ליהודי שיהא זועק לה', כי ירחם על ישראל ויביא את המשיח. מוטב שיזעק לישראל שירחמו על ה' ויחפצו במשיח.
- * מוחו של אדם הוא היכל הקודש, קודש הקודשים. והמהרהר הרהור רע או חושב מחשבה זרה – כלום אינו מעמיד צלם בהיכל!?
- * המוות – אינו ולא כלום. משל לאדם העובר מדירה לדירה. אלא שהפיקח בוחר לו דירה נאה מן הראשונה.
- * "כי בשמחה תצאו" – יפה השמחה, שבכוחה ניתן להיחלץ מהצרות כולן.
- * בעבר, לדורות של יהודים חמים, היו מקוואות קרירות. כיום, לדורות של יהודים קרים, ישנן מקוואות חמות.
- * אדם בישראל צריך שיהיו לו שני כיסים להשתמש בהם בעת הצורך: בכיס האחד – "בשבילי נברא העולם", ובכיס השני – "ואנוכי עפר ואפר".
- * עיקר החטא – לא במה שחטא, שהרי אך אדם הוא ולא עמד בניסיון. עיקרו של החטא בכך שיכול האדם לעשות תשובה בכל רגע ורגע ואינו שב. וחטא זה, גדול מהעבירה עצמה.

שנוכה לצעוד בעקבותיו בדרך האמת, וזכותו תעמוד לכל ישראל. אמן.

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

(מתוך ח"ב)

קאלי, קולומביה

ניסן תשנ"א

Cali, Colombia

אמירת "צידוק הדין" ותפילת אשכבה בימים שאין אומרים בהם תחנון

שאלה

ראיתי שנהוג, שלא לומר "צידוק הדין" בימים שאין אומרים בהם תחנון. והנה יש משפחות שמרגישות, שמחסרים מטקס הקבורה, אם אין אומרים "צידוק הדין" או "א-ל מלא רחמים". אני מתקשה להסביר להם את המנהג של אי אמירת "צידוק הדין" וא-ל מלא רחמים, כשהם במצב של אבילות. האם יש מקום לאומרם בימים אלה?

תשובה

א. על אף קיומו של המנהג שלא לאמור תפילת אשכבה (אמ"ר) בימים שאין אומרים בהם תחנון, יש על מי לסמוך לאומרה בכל עת, בדירוג הבא של רווחות ההיתר:

א. בתוך השבעה (שלא בשעת הלוויה!) אומרה אפילו ליד הקבר¹;

ב. באומרה בבית-הכנסת ביום היארצייט וכדו'²;

ג. ביום היארצייט באומרה לפני הקבר³;

ד. לנוהגים לאומרה בשעת הלוויה - לאומרה אז⁴ (והוא הדין לאומרה תוך השנה ליד הקבר).

באופנים א' וב' יכול להנהיג לאומרה בכל אופן. באופנים האחרים - אין זה מן הראוי לבטל את המנהג באופן מוחלט וקבוע, אבל אפשר לשנות את הנסיבות, כגון כשהאבל מבקש לאומרה וראו שהנוכחים הם כאלה שקשה להסביר להם פשר המנהג המקובל.

ב. מכיון שהתנהג שלא לאמור "צידוק הדין" בימים שאין אומרים בהם תחנון הוא קדום⁵, מוטב, אם אפשר, להסתפק באמירתו על-ידי האבל בינו לבין עצמו (ויכול הרב לסייעו בכך), שלא במניין⁶; ואם תקשה גם "חריגה" קטנה זו להתקבל על דעת האבלים, נראה שיכול לסמוך על דעת המחבר⁷ לאומרם כבכל יום.

¹ על-פי מה שכתוב ב"מגן אברהם" (שו"ע אורח חיים סי' תרצו).

² כן הוא משמעות דברי ה"משנה ברורה" (שם סי' תקמז ס"ק ח).

³ כן היא מסקנת "כל בו על אבילות" (חלק א עמ' 212-213).

⁴ ב"כל בו" הני"ל (חלק ב עמ' 71-73) הסיק ש"בשעת לוויה יותר טוב שלא לאומרה בימים שאין אומרים תחנון", אך גם כתב שאי-אפשר למחות במי שרוצה בכל זאת לאומרה (ובחלק א' נראה שכן דעתו גם בתוך השנה [לאחר השבעה]).

⁵ רמ"א (שו"ע יורה דעה סי' תא, ו), שכן דעתו להכריע כמנהג המובא בראשונים (בטור שם).

⁶ כן כתב ב"גשר החיים" (ח"א פרק טז אות ה).

⁷ דעת השו"ע (יורה דעה סי' תא ו) ו"פני ברוך" הביא שכך נוהגים הספרדים למעשה.

שם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא ליליאן בת פורטונה יפה בת רחל יענטע	רועי משה אלחנן בן ג'ינה דב'רה יהושפט יחזקאל בן מילכה פריאל דפנה חיה בת שרה יוסף (יוסי) בן חנה בתוך שאר חולי עם ישראל	הרב אביחי ניסן בן חיה דוד חיים בן רסה Rassa רבקה רינה בת גרונה נתנה
--	--	---

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה